



CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA

Útrapy Alonsa Ramíreze

NE ZCELA DOBROVOLNÁ CESTA KOLEM SVĚTA NA PALUBĚ PIRÁTSKÉ LODI (1684–1690)

CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA
Útrapy Alonso Ramíreze

CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA

Útrapy Alonsa Ramíreze

NE ZCELA DOBROVOLNÁ CESTA KOLEM SVĚTA NA PALUBĚ PIRÁTSKÉ LODI
(1684–1690)

Vydání knihy finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky.

Obálka: Piráti drancují město Chorera na Kubě v roce 1555. Girolamo Benzoni, *Americae pars quita*, Frankfurt 1595

Recenzovali doc. Mgr. Dora Poláková, Ph.D., Mgr. Roman Zaťko, Ph.D.

Edici řídí Magdalena Moravová.

Argo © 2025

Translation, introduction, and notes © Jaroslava Marešová, 2025

ISBN 978-80-257-4661-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-4832-9 (e-kniha)

obsah

PŘEDMLUVA 7

ÚTRAPY ALONSA RAMÍREZE: CESTA K DÍLU 8

CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓRGORA:

ÚTRAPY ALONSA RAMÍREZE 53

KAPITOLA PRVNÍ. Důvody, jež Alonso Ramíreze vedly k odchodu z vlasti. Zaměstnání a cesty, které vykonal po Novém Španělsku. Pobyt v Mexiku až do plavby na Filipíny 59

KAPITOLA DRUHÁ. Alonso Ramírez vyplouvá z Acapulka na Filipíny. Vypráví se o průběhu této plavby, a čím se zabýval, než byl zajat Angličany 67

KAPITOLA TŘETÍ. V níž se shrnují loupeže a krutosti, jichž se piráti dopustili na moři i na souši, než se dostali do Ameriky 73

KAPITOLA ČTVRTÁ. Piráti dávají Alonsu Ramírezovi svobodu. Vzpomíná na to, co v zajetí zkusil 87

KAPITOLA PÁTÁ. Alonso Ramírez a jeho druzi se plaví, aniž by věděli, kde se nacházejí a kam směřují. Vypráví se o potížích a strachu, jaké zažili, než uvázli na mělčině 94

KAPITOLA ŠESTÁ. O žízni, hladu, nemocech a smrti, které Alonso Ramíreze a jeho muže potkaly na tomto pobřeží. Nečekaně pak narazí na lidi katolické víry a dozvědí se, že se nacházejí na pevnině Yucatánu v Severní Americe 101

KAPITOLA SEDMÁ. Alonso Ramírez a jeho druzi dorazí do Tihosuka a odtud do Valladolidu, kde zažijí příkoří. Pak se dostávají do Méridy. Alonso Ramírez se navrácí do Valladolidu a snáší příkoří ještě větší. Vysvětluje se příčina, proč přišel do Mexika, a dále, co z toho vzešlo 109

POZNÁMKY 118

Bibliografie 134

Seznam vyobrazení 143

Mapy 152

Ediční a překladatelská poznámka 160

Jmenný a místní rejstřík 161

PŘEDMLUVA

Útrapy Alonsa Ramíreze se vždy těšily pozornosti literární kritiky. Příběh mladíka z Portorika, který trochu náhodou a ne zcela dobrovolně obeplul celý svět, byl často považován za první román hispanoamerické literatury. Jeho autor, Carlos de Sigüenza y Góngora, se proslavil jako významný učenec a literát Nového Španělska a z desítek děl, která napsal, jsou právě *Útrapy* nejčtenější a také nejzajímavější pro moderního čtenáře. Ačkoliv se vždy předpokládalo, že Sigüenza y Góngora vyprávění sepsal podle skutečného příběhu, dlouho se nedařilo ověřit, zda Alonso Ramírez opravdu existoval. Na začátku tohoto tisíciletí však byly objeveny dokumenty, které na dílo vrhly nové světlo: Alonso Ramírez skutečně žil a vyprávění o jeho cestě, které připomíná dobrodružný román, je fascinující výpověď o světě konce 17. století.

Španělsko v té době ztrácelo na mezinárodním poli na významu a nedařilo se mu držet krok s Anglií a Francií. Obrovské impérium čelilo ekonomickým problémům a muselo se bránit rozpínavosti jiných zemí. Některé karibské ostrovy již byly v rukou Angličanů a Francouzů, pobřežní města španělské Ameriky ohrožovaly časté útoky korzárů, kteří brázdili vody všech oceánů a napadali španělské obchodní lodě. V Asii se stále více prosazovaly anglické a nizozemské obchodní společnosti se základnami v Indii a na Jávě. To všechno se odráží na stránkách *Útrap*, neboť Alonso zažil lesk i bídu měst Nového Španělska, poznal bohatství Manily, viděl obchodní stanice cizích evropských mocností a plavil se s anglickými piráty. Jeho cesta kolem světa vypovídá o komplikovaných mezinárodních vztazích a pohasínající slávě španělské říše, ale je také příběhem muže, který se ve velikém a složitém světě zoufale snažil najít své místo.

ÚTRAPY ALONSA RAMÍREZE: CESTA K DÍLU

Chudý Portoričan a touha po lepším životy

Kromě vyprávění, které Carlos de Sigüenza y Góngora sepsal a příznačně nazval *Útrapy Alonsa Ramíreze* (*Infortunios de Alonso Ramírez*, 1690),¹ není o Alonsově životě mnoho dokumentů. Neznáme datum jeho narození ani jeho další osudy poté, co se ze svých cest do Nového Španělska vrátil. Podle vyprávění pocházel z města San Juan ze skromných poměrů a v roce 1675 ve věku asi třinácti let z Portorika odplul a usadil se v Novém Španělsku. Zde během hledání pohodlnějšího života prošel různými městy a vystřídal několik povolání. Nakonec se v Mexiku oženil s Franciskou Javierou de Poblete, která pocházela z poměrně významné rodiny. Slibný začátek klidnějšího a lepšího života po roce ukončila manželčina smrt, a tak se Alonso Ramírez nakonec rozhodl k zásadní změně a v roce 1684² z Nového Španělska odplul a usadil se na Filipínách.

Tam se mu vedlo lépe: věnoval se námořnímu obchodu a díky tomuto povolání poznal mnohá místa jihovýchodní Asie, např. indické město Madrás (dnes Čenaj), malajskou Malakku a také Batavii, tedy dnešní Jakarta. Jenže i zde mu prosperující životy překazila nešťastná souhra náhod: když se vracel na filipínský ostrov Luzon z jedné ze svých plaveb, jeho loď přepadli a zajali

1 Celý název tak, jak je uveden na titulní stránce prvního vydání z roku 1690, zní: *Útrapy, jež Alonso Ramírez, rodák z města San Juan v Portoriku, prožil jak v rukou anglických pirátů, kteří jej zajali na Filipínách, tak při plavbě, kterou podnikl sám a bez jistého směru, až do chvíle, kdy uvázl u pobřeží Yucatánu, takže tímto způsobem obeplul svět* (*Infortunios que Alonso Ramírez natural de la ciudad de San Juan de Puerto Rico padeció, assí en poder de Ingleses Piratas que lo apresaron en las Islas Philipinas como navegando por si solo, y sin derrota, hasta varar en la Costa de Iucatan: consiguiendo por este medio dar vuelta al Mundo*).

2 Na konci první kapitoly se sice uvádí, že Ramírez vyrazil z Acapulka v roce 1682, to však vzhledem k tomu, že se v listopadu roku 1682 oženil, není možné, jak je podrobněji vysvětleno dále.

angličtí piráti. Ve vyprávění se uvádí, že se to odehrálo 4. března roku 1687, a tímto datem začíná dlouhá a strastiplná plavba, během níž Alonso s piráty přistál u Austrálie, přeplul Indický oceán, zastavil se na Madagaskaru, obeplul africké břehy a dostal se až k pobřeží Brazílie. Tam jej piráti nakonec propustili, on s vlastní posádkou proplul Karibikem a v listopadu roku 1689 uvázl u břehů Yucatánu.

Na začátku dubna roku 1690 se dostal do města Mexika, kde jej přijal místokrál Nového Španělska, Gaspar de Sandoval hrabě z Galve, který si vyslechl jeho příběh. Místokráli se vyprávění o řádění anglických pirátů zjevně hodilo v jeho politických strategiích, a tak Alonso ihned poslal za učeným Sigüenzou, který jeho příběh sepsal. Již v červnu téhož roku vyšly *Útrapy* tiskem.

Jak se uvádí na konci vyprávění, Alonso Ramírez byl poté přijat do tzv. flotily Návětrných ostrovů, jejímž úkolem bylo bránit Antily a pobřeží Nového Španělska před útoky pirátů a korzárů.³ V době, kdy Alonso nastoupil službu, se flotila chystala na výpravu proti Francouzům usazeným na Hispaniole, kam vyrazila z Veracruzu 19. července 1690. Dílo končí Alonsovým odjezdem z Mexika, o jeho dalších osudech není nic známo.

Jeden text, dva autoři

Vyprávění má zajímavou genezi, neboť se na něm podíleli dva autoři: skutečný Alonso Ramírez vyprávěl, Carlos de Sigüenza y Góngora jeho příběh zaznamenal, a to v první osobě, takže

- 3 Už od posledních dekád 16. století se diskutovalo o vzniku flotily, která by trvale kotvila v Karibském moři a mohla chránit jak lodě připlouvající ze Španělska (ačkoliv ty měly i vlastní vojenský doprovod), tak přístavy v Novém Španělsku a na Antilách. Postavit nové lodě a vojensky je vybavit však bylo ekonomicky náročné, takže flotila Návětrných ostrovů a Mexického zálivu (v orig. *Armada de Barlovento y del Seno Mexicano*), jak zněl její oficiální název, vznikla až v roce 1636. Návětrné ostrovy je označení pro část Malých Antil, v koloniálním období se tento výraz používal i pro jiné karibské ostrovy. BIBIANO TORRES RAMÍREZ, *Los primeros intentos de formación de la Armada de Barlovento*, Jahrbuch für Geschichte Lateinamerikas 11/1974, s. 33–51.



1. Gaspar de Sandoval hrabě z Galve (1653–1697), místokrál Nového Španělska, jemuž Alonso Ramírez na jaře 1690 vyprávěl svůj příběh

čtenář má pocit, že čte Alonsovu promluvu. Nicméně Sigüenzova role byla při vzniku textu zásadní: vyprávění je psané květnatým, barokním jazykem typickým pro Sigüenzův styl a obsahuje detailní zeměpisné a navigační údaje, které nepochybně pocházejí od vzdělaného dona Carlose.



2. Don Carlos de Sigüenza y Góngora (1645–1700), jeden z nejvýznamnějších literátů a učenců Nového Španělska

Už Sigüenzův otec, Carlos de Sigüenza, byl učenec. V Madridu působil na dvoře Filipa IV. jako vychovatel prince Baltasara Carllose. Roku 1640 odjel do Nového Španělska, kde se oženil s Dionisiou Suárez de Figueroa y Góngora. O pět let později se páru narodil don Carlos, a jelikož byl nejstarším synem z devíti dětí, připadl mu úkol rodině finančně vypomáhat a pomoci zabezpečit mladší sourozence. Po matce získal příjmení Góngora, díky němuž mohl poukazovat na svůj příbuzenský vztah s velkým španělským básníkem Luisem de Góngora, který byl jeho strýcem.

Vzhledem ke svému výjimečnému nadání vstoupil don Carlos roku 1660 k jezuitům a vzdělával se nejprve v koleji v Tepozotlánu, poté v Pueble a ve studiu vynikal.⁴ V roce 1668 byl však z řádu vyloučen, údajně kvůli nočním útěkům z koleje.⁵ Opakované

4 Podrobně o Sigüenzově životě viz IRVING A. LEONARD, *Don Carlos de Sigüenza y Góngora. A Mexican Savant of the Seventeenth Century*, Berkeley 1929.

5 ELÍAS TRABULSE, *La obra científica de don Carlos de Sigüenza y Góngora (1667–1700)*, in: Carlos de Sigüenza y Góngora. Homenaje 1700–2000, sv. 1, ed. Alicia Mayer, Ciudad de México 2018, s. 98.

žádosti dona Carlose o odpuštění a opětovné přijetí k řádu, stejně jako skutečnost, že jezuitům v závěti odkázal velkou část svých rukopisů, knih a vědeckých nástrojů, naznačují, že své chyby celý život litoval a k jezuitům choval úctu a obdiv.

Sigüenzova další cesta za vzděláním není zcela jasná: zdá se, že se několikrát zapsal na univerzitu (mezi lety 1667 a 1672 je zmínován jako student artistické i právnické fakulty), ale titul nezískal,⁶ a jak sám podotýká, matematice, která ho zřejmě zajímala nejvíce, a astrologii se učil hlavně sám: „Od roku 1667 jsem jako mladík (a jen proto, že jsem byl mladý, jsem přerušil užitečnější studia a pustil se do tohoto), jak říkám, jako mladík jsem bez učitele začal studovat veškerou matematiku a pečlivěji také astrologii.“⁷

Přestože don Carlos neměl univerzitní titul, v roce 1672 získal katedru matematiky a astrologie poté, co přesvědčivým vystoupením porazil dva protikandidáty a získal většinu hlasů. Avšak ani katedra na univerzitě mu pohodlné živobytí nezajistila: plat byl totiž příliš nízký (sto *pesos* ročně) a don Carlos často do výuky nechodil⁸ (za což platil pokuty), a věnoval se jiným aktivitám. Zdá se, že pozice univerzitního učitele se mu hodila spíše k tomu, aby díky prestižně znějícímu povolání získával další funkce.

V roce 1680 jej Karel II. jmenoval kosmografem Nového Španělska. Povinnosti královského kosmografa zahrnovaly například studium horopisu a vodopisu místokrálovství, určování zeměpisné délky a šířky významných měst a přístavů nebo výpočet

6 ENRIQUE GONZÁLEZ GONZÁLEZ, *Sigüenza y Góngora y la Universidad: crónica de un desencuentro*, in: Carlos de Sigüenza y Góngora. Homenaje 1700–2000, ed. Alicia Mayer, Ciudad de México 2018, s. 200.

7 Tuto Sigüenzovu vzpomínku cituje ENRIQUE GONZÁLEZ GONZÁLEZ, *Sigüenza y Góngora y la Universidad: crónica de un desencuentro*, s. 201.

8 Enrique González González přináší o Sigüenzových absencích ve výuce velmi podrobné údaje a mimo jiné uvádí, že např. v roce 1690–1691 don Carlos neučil vůbec nebo že za celých osmadvacet let, kdy katedru držel, odučil jen neuvěřitelných osmdesát měsíců. ENRIQUE GONZÁLEZ GONZÁLEZ, *Sigüenza y Góngora y la Universidad: crónica de un desencuentro*, s. 214.

dat zatmění Slunce a Měsíce.⁹ Jako kosmograf se don Carlos v roce 1693 zúčastnil výzkumné výpravy do strategicky významné Pensacolské zátoky na severním pobřeží Mexického zálivu. Ve zprávě, kterou z expedice pořídil, podrobně popisuje výhody zátoky a zmiňuje, že by se v ní měla co nejdříve založit osada, díky níž by bylo možné „chránit Nové Španělsko a přilehlá území“.¹⁰ Místokrál Gaspar de Sandoval pak zprávu zaslal do Madridu s doporučením, aby byla Pensacola obsazena. Výprava však byla vyslána až v roce 1699 a nebyla příliš úspěšná, území tak zůstalo nehlídané a mohli je obsazovat Francouzi.

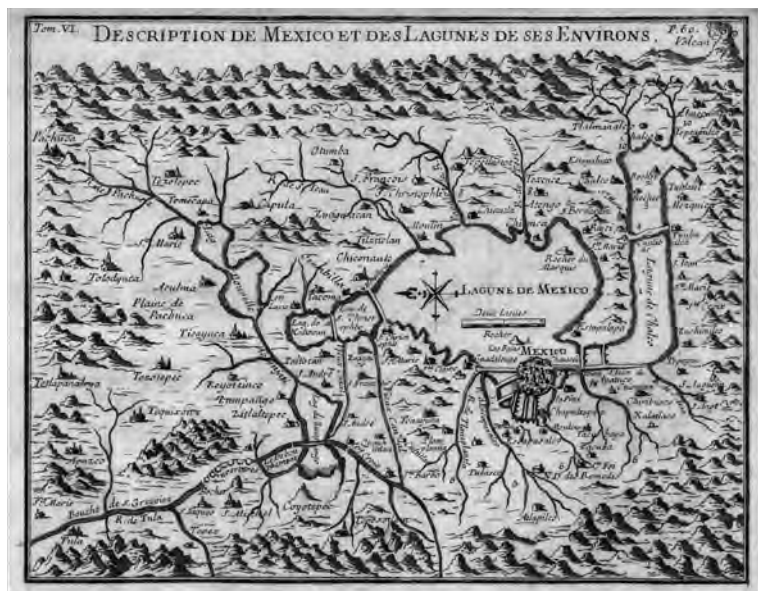
Vzhledem ke svým hydrografickým a zeměpisným znalostem se don Carlos rovněž podílel na řešení problémů se záplavami v hlavním městě Mexiku: naplánoval například vyhloubení hlubokého kanálu, který měl při záplavách odvádět vodu z města pryč. Prováděl i zeměměřické práce a zajímal se o řešení problémů s úrodou. V roce 1691 se kvůli záplavám neurodil dostatek kukuřice, což v létě roku 1692 vedlo k velkým nepokojům, během nichž nejchudší obyvatelé města, především indiáni, podpálili mimo jiné místokrálovský palác. Don Carlos o celé události sepsal rozsáhlou zprávu, v níž detailně popisuje postupný nárůst nespokojenosti mezi lidmi a zachycuje dramatické okamžiky po vypuknutí požáru, během nichž sám z paláce vynášel dokumenty a knihy. Ani v tomto spise – který připomíná reportáž, takže Sigüenza bývá někdy označován za předchůdce žurnalistiky¹¹ – se nezapře autorovo vědecké zapálení. Vlhké počasí tehdy způsobilo přemnožení „chiahuixtle“,¹² pravděpodobně nějakého

9 ELÍAS TRABULSE, *La obra científica de don Carlos de Sigüenza y Góngora (1667–1700)*, s. 101.

10 CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA, *Descripción que de la Bahía de Santa María de Galve (antes Panzacola) [...] hizo don Carlos de Sigüenza y Góngora [...]*, in: *Documentos inéditos de Carlos de Sigüenza y Góngora*, ed. Irving A. Leonard, México 1963, s. 90.

11 IRVING A. LEONARD, *Prólogo*, in: *Carlos de Sigüenza y Góngora, Seis obras*, ed. William G. Bryant, Caracas 1984, s. XVII.

12 Z nahuatlu (dnes psáno „chahuiztli“) plíseň a také jakákoliv invaze škůdců, která poškozuje rostliny. *Diccionario de americanismos* [online], Asociación de academias de lengua española 2010.



3. Mapa zachycující město Mexiko na jezeře a jeho okolí, zřejmě kopie původní mapy zakreslené donem Carlosem de Sigüenza

druhu mšice, které don Carlos pozoroval pod mikroskopem: „pomocí mikroskopu jsem objevil shluk malých živočichů mechové barvy [...], tvarem těla a také nohama připomínali blechu, ale měli křídla [...], a ať už pomocí těchto křídel, anebo díky oněm nohám, skákali z místa na místo s podivnou lehkostí.“¹³

Přestože don Carlos zastával mnoho funkcí, dlouho se potýkal s ekonomickými problémy. Zlepšení tíživé finanční situace mu přineslo až místo hlavního kaplana v královské nemocnici Boží lásky, které získal v roce 1682. Nemocnice byla založena v první polovině 16. století a sloužila především pro nemocné syfilidou.¹⁴

¹³ CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA, *Alboroto y motín de México del 8 de junio de 1692*, in: týž, *Relaciones históricas*, ed. Manuel Romero de Terreros, México 1954, s. 125.

¹⁴ IRVING A. LEONARD, *Don Carlos de Sigüenza y Góngora. A Mexican Savant of the Seventeenth Century*, s. 13.

Don Carlos se do budovy nemocnice přestěhoval i se svou knihovnou a všemi vědeckými nástroji a bydlel v ní až do své smrti.

K často komentovaným skutečnostem ze Sigüenzova života patří jeho vztah s další výraznou a neobyčejně nadanou osobností místokrálovství, totiž s Juanou Inés de la Cruz, která byla jeptiškou řádu svatého Jeronýma. Don Carlos a Juana Inés sdíleli nejen vášeň pro poezii, ale také zájem o přírodní vědy. Ačkoliv se někdy uvádí, že je pojil přátelský a vřelý vztah,¹⁵ ve skutečnosti to nelze s jistotou říci. Don Carlos „desátou múzu,“ jak Juaně Inés přezdívali její současníci, zmiňuje ve svých dílech a nešetří chválou: „v jedné jediné osobě se Mexiko může těšit z toho, co v dřívějších staletích Grácie rozdaly všem učeným ženám, které jsou úctyhodným divem dějepisných vyprávění.“¹⁶ Na druhou stranu se zdá, že na ni jako na ženu přece jen shlížel s jistou rezervou.¹⁷ Poněkud podezřele působí i to, že Juana Inés v celém svém rozsáhlém díle dona Carlose vzpomíná jen jedinkrát, a to v sonetu, jehož závěrečné verše lze interpretovat i ironicky.¹⁸ Don Carlos a Juana Inés se pohybovali v týchž kruzích a hojně se účastnili básnických soutěží, které byly pořádány při nejruznějších svátcích. Don Carlos přitom z těchto soutěží pořizoval almanachy (například *Triunfo parténico*, *Parthenonský triumf* z roku 1683), v nichž komentoval vítězné skladby a oslavoval jejich

15 Kupříkladu Anderson Imbert uvádí, že byli přátelé. ENRIQUE ANDERSON IMBERT, *Historia de la literatura hispanoamericana 1. La colonia*, México 1970, s. 96.

16 CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA, *Teatro de virtudes políticas que constituyen a un príncipe*, in: týž, *Seis obras*, s. 177.

17 CRISTINA RATTO, *Sor Juana Inés de la Cruz y Carlos de Sigüenza y Góngora en el episodio novohispano de la 'Querrela de las mujeres'*, in: Carlos de Sigüenza y Góngora. *Homenaje 1700–2000*, sv. 2, ed. Alicia Mayer, Ciudad de México 2018, s. 172.

18 Juana Inés věnovala zmíněný sonet donu Carlosovi jako odpověď na jeho připomínky k uvítacímu oblouku, který připravila pro nového místokrále. Končí verši: „mi entendimiento admira lo que entiendo / mi fe reverencia lo que ignoro“, volně přeloženo: „můj rozum obdivuje, čemu rozumím / moje víra uctívá, co neznám.“ SOR JUANA INÉS DE LA CRUZ, *Obra selecta*, ed. LUIS SAINZ DE MEDRANO, Madrid 1987, s. 94.